

ภาวะผู้ตามกับการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาสังคมไทย

Followership on Social Movements in Thai Civil Society

ดาร์รินทร์ กำแพงเพชร¹, ศรันย์ จิตติลักษณ์²

Darin Kamphaengphet¹, Saran Titilak²

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2563

Email : kpdrn@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการการก่อรูปทางความคิดของผู้ตามในการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม 2) เพื่อศึกษาลักษณะการตามแบบไทย โดยเป็นการศึกษาเชิงเอกสารด้วยวิเคราะห์แนวคิดซึ่งอาศัยทฤษฎีแนววิพากษ์ตามปรากฏการณ์และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม

ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งประกอบไปด้วยบุคคลหลากหลายเป็นการกระทำร่วมของผู้คน ซึ่งอาจจะมาจากนักกิจกรรมหรือบุคคลทั่วไปก็ได้ที่ล้วนมีรากฐานมาจากแนวความคิด อุดมการณ์เดียวกันในการเป็นการเมืองภาคประชาชนแต่ทำหน้าที่ต่างกัน จนเกิดการรวมตัวเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ลักษณะของผู้ตาม 6 ประการ คือ 1) ความกล้าหาญที่จะรับผิดชอบ 2) ความกล้าหาญในการรับใช้ 3) ความกล้าที่จะท้าทาย 4) ความกล้าที่จะมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง 5) ความกล้าที่จะยึดมั่นในคุณธรรม 6) ความกล้าหาญที่จะก้าวข้ามลำดับชั้น ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นพลวัตรการตามแบบไทยที่เห็นได้จากโต้ตอบและการกระทำและเป็นอำนาจนำของผู้ตามและเป็นการทำงานแบบอยู่เบื้องหลัง อนึ่ง ภัยจากความไม่เป็นแกนนำที่ดีก็คือการมีประสิทธิภาพสูงของผู้ตาม เป็นการสนับสนุนอย่างแรงหรือการยืนหยัดเพื่อต่อสู้ร่วมกับแกนนำและเดินไปด้วยกันซึ่งเป็นผลลัพธ์ของผู้ตามที่ทำงานสอดคล้องประสานกัน

คำสำคัญ : 1. ภาวะผู้ตาม 2. การเคลื่อนไหวทางสังคม 3. ภาคประชาสังคม

^{1,2}วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

^{1,2}College of Social Innovation, Rangsit University, Thailand.

*ได้รับบทความ: 11 พฤษภาคม 2563; แก้ไขบทความ: 17 มิถุนายน 2563; ตอรับการตีพิมพ์: 19 มิถุนายน 2563

Received: May 11, 2020; Revised: June 17, 2020; Accepted: June 19, 2020

ABSTRACT

The objectives of the research article were 1) to study the development of the thought formation of followers in the civil society movement. 2) To study the Thai characteristics of documentary study by documentary research base on critical theory and using the in-depth interview method of civil society. This article found that in any social movement consists of many groups of people which may together from an activist or an individual but they have a same concept based on the political Ideology of being a citizen but Perform different duties, asking for the changes in practice through policy level. We can divided the followers' characteristics into 6 types. 1) courage to take personal responsibility, 2) courage to serve the leader, 3) courage to challenge, 4) courage to make changes, 5) courage to make action in moral reasons (moral courage), 6) courage to stand up without hierarchy. These characteristics are therefore based on a Thai style considered from the responsibility and actions is hegemony of follower is a behind the scenes. The major key success of leadership is to have productive or strongly supportive followers and being together till the end of the movements. This is we call the good followership outcomes.

Keywords : 1. Followership 2. New Social Movement 3. Civil Society

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ภาวะผู้ตาม(Followership) เป็นคำที่ไม่ค่อยมีการกล่าวถึงหรือมีการให้ความสำคัญไม่มากนัก แม้กระทั่งในวงวิชาการมักจะกล่าวถึงผู้นำและบทบาทของผู้นำเป็นหลัก และความสำเร็จของการเคลื่อนไหวมักจะมีการอธิบายในแง่มุมมองของบทบาทผู้นำอยู่เสมอ จากการค้นคว้าข้อมูลสารสนเทศ หนังสือและบทความจากฐานข้อมูลสารสนเทศออนไลน์ทั่วโลกที่ตีพิมพ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่ามีการศึกษาหรืองานเขียนเกี่ยวกับเรื่องผู้นำทั่วโลกเป็นจำนวน 3,448,708 รายการ ในขณะที่การศึกษาเรื่องผู้ตามเพียงจำนวน 5,940 รายการเท่านั้น ในจำนวนนี้หากค้นการศึกษาเรื่องผู้นำที่เป็นภาษาไทยจะมีจำนวน 1,888 รายการ และเรื่องผู้ตามที่เป็นภาษาไทยมีจำนวนแค่เพียง 6 รายการเท่านั้น (Rangsit University Library One Search, 2019 : Online) นอกจากนี้แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่ใช้ในการเรียนการสอนในปัจจุบันก็ยังเน้นแต่ทฤษฎีผู้นำ โดยขาดองค์ประกอบที่สำคัญไปและเรียกได้ว่าถูกละเลยหรือถูกมองผ่านไป และมีการศึกษาในศึกษาวิจัยบ้างในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา ในอดีตการศึกษาวิจัยในทางสังคมศาสตร์มักเน้นในเรื่องบทบาทผู้นำเป็นหลักและเป็นการศึกษาที่แยกขาด

ออกจากเรื่องบทบาทผู้ตาม รวมทั้งการวิจัยเรื่องผู้ตามมักจะจมหายไประมออยู่ในงานวิจัยเรื่องผู้นำเป็นส่วนใหญ่ จนต่อมาในช่วงปัจจุบัน การศึกษาวิจัยเน้นหนักมาในด้านการศึกษาความเชื่อมโยงของผู้ตามที่มีอิทธิพลต่อผู้นำ อัตลักษณ์ผู้ตามและการทำงานเป็นทีม การวิจัยในเรื่องบทบาทผู้ตามอาจจะเป็นนวัตกรรมใหม่ที่จะทำให้เริ่มมีความตระหนักว่าผู้นำอาจจะถูกแทนที่ได้เสมอที่ไม่ใช่แค่การพัฒนาความทักษะความเป็นผู้นำเท่านั้นซึ่งทฤษฎีผู้ตามนั้น Kelly ได้นำมาจัดแสดงความสัมพันธ์ในรูปแบบตาราง และสามารถแบ่งภาวะผู้ตามได้ 5 รูปแบบคือ 1)ผู้ตามแบบห่างเหิน(Alienated Follower) 2)ผู้ตามแบบปรับตัว(Conformist Follower) 3)ผู้ตามแบบเฉื่อยชา(Passive Follower) 4)ผู้ตามแบบเอาตัวรอด(Pragmatic Survivor Follower) 5)ผู้ตามแบบมีประสิทธิภาพ(Effective Follower)

แต่นั้นเป็นการศึกษาในมิติขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง ถ้าหากเป็นการศึกษาด้านการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองของภาคประชาสังคมหรือองค์กรทางสังคมต่างๆ การศึกษาภาวะผู้ตามในกรณีการเกิดขึ้นของมวลมหาประชาชน หรือกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ จะเป็นประเด็นที่น่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง การศึกษาเรื่องภาวะผู้ตามกับการเคลื่อนไหวทางสังคมไทยเป็นการศึกษาในมิติของการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองของภาคประชาสังคมหรือองค์กรทางสังคมต่างๆการศึกษาภาวะผู้ตามในกรณีการเกิดขึ้นของมวลมหาประชาชน หรือกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ เพราะในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งและขาดไม่ได้เลยนั่นคือ “ผู้ตาม” หรือในที่นี้ก็คือ “มวลมหาประชาชน” ที่ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองของประเทศไทย งานวิจัยชิ้นนี้นับการศึกษาในแง่ของการพัฒนาแนวคิดภาวะผู้ตามในการอธิบายปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคม จะเป็นการทบทวนการเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาชนหรือภาคประชาสังคมของกลุ่มนักกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละช่วงเหตุการณ์ทางการเมืองของไทย เพื่อศึกษาพัฒนาการก่อรูปของภาวะผู้ตาม พฤติกรรมการรวมกลุ่ม การรับรู้ ความรู้สึกและความเข้าใจของนักกิจกรรมและมวลชน ไปจนถึงการวิเคราะห์ บทบาทของภาวะผู้ตาม(Follower's role) ซึ่งทั้งหมดจะเป็นการนำไปสู่การวิเคราะห์พลวัตภาวะการตามแบบไทยและการอธิบายคุณลักษณะที่เป็น จุดร่วม และ จุดต่างของภาวะผู้ตามที่มีส่วนในบทบาทการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ภาคประชาสังคม รวมไปถึงการอธิบายความแตกต่างของทฤษฎีผู้นำและผู้ตาม อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้เป็นการศึกษาทางญาณวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา(Phenomenology) และผสมผสานเข้ากับการพรรณนาเล่าเรื่องจากประสบการณ์ของตัวผู้วิจัยที่ได้จากการสังเกตการณ์ในการเข้าร่วมปรากฏการณ์ โดยเป็นการศึกษาว่าสิ่งที่เห็นอยู่นั้นเป็นมาอย่างไร การปรากฏตัว เผยตัว และคลี่คลายหรือเปลี่ยนแปลงมาอย่างไร ด้วยกลไกและกระบวนการอะไรด้วยการวิพากษ์ปรากฏการณ์จากสิ่งที่เห็นในปรากฏการณ์มวลมหาประชาชนหรือกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ ที่สามารถคลี่คลายแนวความคิดภาวะการตามแบบไทยมีลักษณะเป็นอย่างไรบ้างในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ดังกล่าว

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาอุดมการณ์ของและพัฒนาการการก่อรูปทางความคิดของภาวะผู้ตามในประเทศไทย

2.2 เพื่อศึกษาลักษณะการตามแบบของไทยหรือพลวัตรของกลุ่มการตามในภาคประชาสังคมไทย

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

3.1 การศึกษาครั้งนี้จะทำให้สามารถพัฒนาแนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้ตามการอธิบายการก่อรูปทางความคิดของภาวะผู้ตาม การก่อให้เกิดการตามแบบของไทยหรือพลวัตรของกลุ่มการตามในภาคประชาสังคมไทย ด้วยการอธิบายตามฐานคิด “มวลชน” ที่มีการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นการกระทำแบบรวมหมู่ ทฤษฎีภาวะผู้ตามนี้สามารถนำไปอธิบายเชื่อมโยงต่อทฤษฎีผู้นำได้รวมถึงการอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยด้วย โดยเน้นศึกษาในช่วงเวลาวิกฤตการณ์การเมืองไทย พ.ศ. 2556–2557

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ภาวะผู้ตาม มีใช้ศึกษาภายใต้องค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่เป็นการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมภาคประชาชน โดยเฉพาะกรณีปรากฏการณ์มวลมหาประชาชน (กปปส.) ซึ่งเป็นผู้ตามหรือเป็นมวลชนที่เข้าร่วมการชุมนุม ในช่วงเวลาวิกฤตการณ์การเมืองไทย พ.ศ. 2556–2557 แต่ ณ เวลาปัจจุบันที่ทำการศึกษา(งานวิจัยนี้ศึกษาระหว่างปี 2562-2563) การชุมนุมได้ยุติลงไปแล้วแต่กลุ่มคนที่เคยร่วมชุมนุมยังอยู่และยังมีการติดต่อประสานงานและสื่อสารข้อมูลต่างๆ ถึงกันอย่างเหนียวแน่น และมีการสื่อสารกันผ่านช่องทาง Social Media เช่น Line Facebook Instagram ช่องทางการสื่อสารเหล่านี้มีทั้งกลุ่มปิดเฉพาะและกลุ่มสาธารณะ การศึกษาชิ้นนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ งานวิจัยชิ้นนี้จะใช้การสำรวจ และตีความเอกสารเป็นหลัก โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ในแนวสหวิทยาการ (Multi-Disciplinary Approach) และวิธีวิทยาทางทฤษฎี(Theoretical Methodology) โดยจะใช้แนวคิดทฤษฎีของสำนักต่างๆ ตามแนวการวิเคราะห์แบบปรากฏการณ์นิยม(Phenomenology) เพื่อการอธิบายและการจัดระเบียบความคิดอันจะนำไปสู่การเข้าใจพัฒนาการภาวะผู้ตามที่มีต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงใช้การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องแบบตัวต่อตัว(Face to Face) และการสื่อสารผ่าน Social Media ที่เป็นกลุ่มปิดเฉพาะเพื่อให้ได้ข้อมูลตอบคำถามงานวิจัยชิ้นนี้ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยตรงที่จะสามารถอธิบายถึงมุมมองในด้านของผู้ร่วมขบวนการได้ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการศึกษาที่คล้ายกับแนวคิดการปฏิสังสรรค์เชิงสัญลักษณ์(Symbolic Interaction) ที่เน้นการให้

ความหมายร่วมของสถานการณ์ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ จะทำให้ได้มุมมองในการทำความเข้าใจต่อมวลชนหรือผู้ตามในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นอย่างไรและเกิดขึ้นได้อย่างไรการวิเคราะห์ข้อมูลตามทฤษฎีวาทกรรมในคุณลักษณะจุดร่วมและจุดต่างและการปรับตัวและการปฏิบัติการทางสังคมที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และการอธิบายบทบาทของผู้ตามในฐานะของมนุษย์ผู้กระทำในแง่ของปฏิบัติการ (Action) นำไปสู่การสร้างกลุ่ม องค์กร เครือข่ายและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

5. ผลการวิจัย

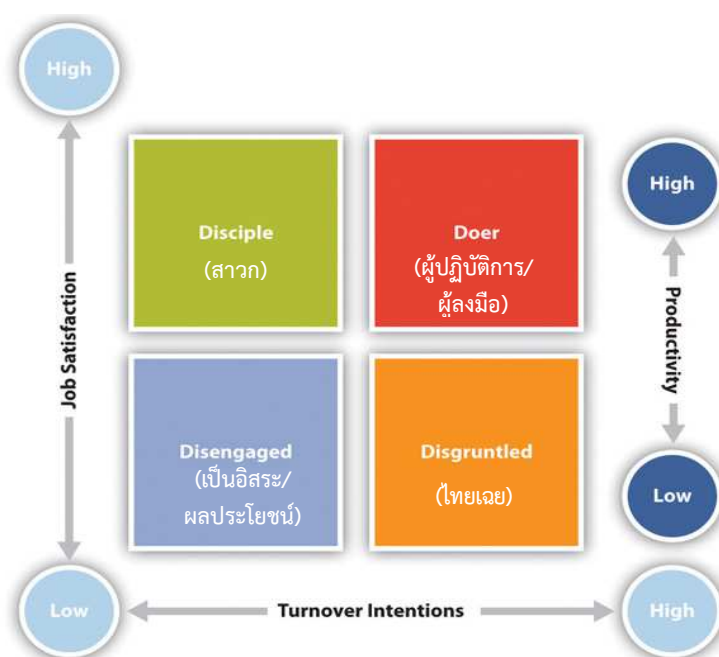
5.1 ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมก็เช่นเดียวกันย่อมประกอบไปด้วยบุคคลหลากหลายที่มาารวมตัวกันกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีทั้งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกันหรืออาจมิได้รู้จักกันแต่มาอยู่ร่วมในสถานการณ์ใดสถานการณ์เดียวกันซึ่งผู้คนเหล่านี้ย่อมมีบทบาทตามที่ตนเองถนัดแตกต่างกันออกไป(สุริยะใส กตะศิลา, 2558 : 205-210) ตัวอย่างเช่น การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรกลุ่ม กปปส. จะมีบุคคลหลากหลายทำหน้าที่ต่างกันออกไป เช่น อาสาเป็นหน่วยรักษาความปลอดภัย เป็นอาสาพยาบาล เป็นช่างเดินสายไฟ เป็นผู้ดูแลเครื่องปั่นไฟ เป็นคนออกแบบไวเนล เป็นแม่ครัว เป็นคนล้างจาน เป็นคนหั่นผัก เป็นคนเย็บกระทงไบตองสำหรับใส่อาหาร เป็นคนทำความสะอาด เป็นจราจร เป็นผู้ประสานเวที เป็นผู้ดูแลเครื่องเสียง เป็นคนขับรถเครื่องเสียง เป็นศิลปิน เป็นนักดนตรี เป็นโฆษก เป็นผู้เก็บขยะ เป็นผู้ดูแลเสียง เป็นคนมากินข้าวกล่องฟรี เป็นผู้ทำความสะอาดห้องน้ำ เป็นมือพิมพ์เอกสารแถลงการณ์ เป็นคนแจกน้ำและอาหารที่มาบริจาคกระจายให้ทั่วถึง เป็นคนขายเสื้อระดมทุน เป็นช่างตัดผม เป็นมอเตอร์ไซด์รับส่งผู้ชุมนุม เป็นคนดูแลกล่องบริจาค เป็นคนกางเต็นท์ เป็นคนจัดสถานที่ เป็นหน่วยกำจัดขยะและแมลง เป็นแรงงานขนของ เป็นผู้ปราศรัย เป็นผู้มาฟังปราศรัย เป็นผู้จัดเก้าอี้ฟังปราศรัย เป็นนักเต้นหน้าเวที และอื่นๆอีกมากมายรวมไปจนกระทั่งเป็นแกนนำ จะเห็นว่าการเคลื่อนไหวเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งประกอบไปด้วยบุคคลหลากหลายหลากหลายหน้าที่ หลากบทบาท เป็นการกระทำร่วมของผู้คน โดยที่การกระทำร่วมนั้นต้องการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้ปัจเจกบุคคลเหล่านี้แต่ละคนมีมันสมอง มีความสามารถ มีศักยภาพ มีความรู้ มีแรงงาน มีความเสียสละ ขึ้นอยู่กับว่าปัจเจกบุคคลเหล่านั้นจะตั้งคุณสมบัติของตนเองหรือเรียกได้ว่าเป็นทุนเดิมของตนเองที่อยู่ในตัวของตนเอง หรือที่ตนมีออกมาใช้เมื่อไหร่และอย่างไร ทั้งนี้การกระทำของปัจเจกบุคคลนั้นอาจจะมาจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ หรือชุดประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่ผ่านโลก ผ่านการทำงาน ผ่านสังคม ผ่านประสบการณ์มาอย่างโชกโชน (Bourdieu, 1986 : 241-258) ดังนั้น ปัจเจกบุคคลเหล่านี้จะมีประสบการณ์ของตน มีจินตนาการ มีสติปัญญา และมีได้อ่อนอ่อนตามกระแสและเฉื่อยชาเสมอไป(Passive) ซึ่งการกระทำของปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลเหล่านี้จะสะท้อนออกมาในรูปแบบต่างๆที่หลากหลายและมีเอกลักษณ์ของตัวเองหรือที่เรียกว่า อัตลักษณ์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความตั้งใจและโดดเด่นในตัวเอง ดังปรากฏให้เห็นว่าแต่ละคนทำหน้าที่ต่างๆหลากหลายที่กล่าวมาข้างต้น ปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลที่หลากหลาย

ดังกล่าวมารวมตัวกันประกอบขึ้นเป็นมวลชนในการชุมนุมหนึ่งๆ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า บทบาทที่มีส่วนร่วมสำคัญในการชุมนุม จึงมิได้อยู่ที่แกนนำ แต่เป็นปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลที่มารวมตัวกัน ที่เรียกว่า “ผู้ตาม”

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการและอุดมการณ์ของการก่อรูปทางความคิดของภาวะผู้ตามในประเทศไทยมีการเผยตัวและการปรากฏตัวขึ้นของนักกิจกรรมในช่วงการเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งสามช่วง (อุเชนทร์ เชียงแสน, 2561 : 149-162) คือ ช่วงที่หนึ่ง เริ่มจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ช่วงที่ สอง เป็นปรากฏการณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ. 2540 ช่วงที่สาม การต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มเคลื่อนไหวต่างๆ คือ พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย เรื่อยมาจนถึง กปปส. ในปัจจุบัน นั้น ล้วนมีรากฐานมาจากแนวความคิด อุดมการณ์ในการเป็นการเมืองภาคประชาชน การรวมตัวกันเรียกร้องหรือต่อต้านอำนาจรัฐบนพื้นฐานผลประโยชน์ร่วมของประชาชน และประเทศชาติเป็นหลัก แม้บางกลุ่มหรือบางช่วงเวลาจะมีข้อเรียกร้องที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ในขณะนั้น ทั้งนี้ การชุมนุมหรือการรวมตัวกันของทุกกลุ่มจึงต้องมีฐานมวลชนที่ตื่นรู้ การลุกขึ้นสู้ มวลชนจึงเป็นฐานสำคัญในทุกการชุมนุมและการเรียกร้องตลอดมา โดยมวลชนมีพฤติกรรมการรวมหมู่แบบ ลักษณะจิตใจแบบรวมหมู่ ซึ่ง แนวคิดเกี่ยวกับ “มวลชน” ที่มาจากพฤติกรรมรวมหมู่ และมวลชนนี้มาจากความคิดที่ถูกกลืนความเป็นธรรมหรือความเดือดร้อนของผู้คน (Mc Adams, 1982 : 292-302) และการต้องการเห็นความเป็นธรรมในสังคมตามหลักสังคมธรรมาธิปไตย โดยปัจเจกชนจะเข้าร่วมกระทำการรวมหมู่ในบางสถานการณ์หรือไม่เข้าร่วมเนื่องจากมีสิ่งกระตุ้น (Olson, 1965 : 161-162) และพฤติกรรมของมวลชนการระดมทรัพยากรที่มีแรงผลักดันคือ ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (McCarty and Zald, 1977 : 122-124)

นอกจากนี้ เงื่อนไขหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดการตามแบบของไทย กล่าวคือ ลักษณะจิตใจแบบรวมหมู่ดังกล่าว แนวคิดเกี่ยวกับ “มวลชน” ที่มาจากพฤติกรรมรวมหมู่ โดยมวลชนที่เข้าร่วมประท้วงทางการเมืองเป็นประชาชนที่ตื่นรู้ มีการรับรู้ และต้องการโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร เข้าถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายภาครัฐ เข้าถึงการเอารัดเอาเปรียบ ลดความเหลื่อมล้ำของสังคม ความรู้สึกและความเข้าใจ เป็นการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยตัวมันเองเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของปฏิบัติการรวมหมู่เป็นการประกาศตนของมวลชนหรือผู้ประท้วงว่าเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชน ทั้งนี้ มวลชน กปปส. ที่เข้าร่วมการต่อสู้จึงเป็นการปลดปล่อยทางการรับรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก เป็นการปลดปล่อยความรู้สึกอัดอั้น ไม่เป็นธรรมและส่งผลไปจนถึงการเข้าใจปัญหาสังคม จนเกิดการรวมตัวเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในที่สุด(สุริยะใส กตะศิลา, 2558 : 210-215) ทั้งนี้ ณ เวลาปัจจุบันในปี 2563 ผ่านไปกว่า 5 ปีหลังจบการชุมนุม แนวคิด อุดมการณ์ การรับรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกของมวลชนที่เคยเข้าร่วม ณ ปัจจุบันเป็นอย่างไร กล่าวคือ กลุ่มคนที่เคยร่วมชุมนุมยังอยู่และยังมีการติดต่อประสานงานและสื่อสารข้อมูลต่างๆถึงกันอย่างเหนียวแน่น ดังนั้น รูปแบบการชุมนุมจึงเปลี่ยนไปมิใช่การเดินขบวนลงบนถนนเหมือนเช่นที่ผ่านมา หากแต่เป็นการสื่อสารกันผ่านช่องทาง Social Media เช่น Line, Facebook,

Instagram ช่องทางการสื่อสารเหล่านี้มีทั้งกลุ่มปิดเฉพาะและกลุ่มสาธารณะ ที่มัลชนดังกล่าวยังมีการสื่อสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเสมอ รวมทั้งการให้ข้อมูลสื่อสารกันผ่านสังคมออนไลน์มากขึ้น ดังที่ ตัวแทนสื่อมวลชนและตัวแทนมวลชนผู้เคยเข้าร่วมชุมนุม ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “แม้จะผ่านเวลาหลังจบการชุมนุมไปกว่า 5 ปี แต่จิตวิญญาณของแนวคิดและอุดมการณ์ในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและความต้องการรับใช้บ้านเมืองยังมิได้เปลี่ยนแปลงแม้แต่น้อย เพียงแต่รูปแบบกิจกรรมและปฏิบัติการนั้นเปลี่ยนแปลงไป คือ ออกมาแสดงความคิดเห็นผ่าน Social media มากขึ้น การให้ข้อมูลผ่านสื่อสังคมออนไลน์มากกว่าอยากจะลงไปประท้วงตามท้องถนนเช่นเมื่อก่อน” (ยุรชฎ ชาติสุทธชัย, 2562 : สัมภาษณ์) อนึ่ง จากการศึกษาอีกพบว่า พลวัตรภาวะการตามแบบไทย จะมีพัฒนาการและลักษณะอธิบายตาม โมเดลผู้ตาม 4 มิติ (4-D Model) ของ Roger Adair ซึ่งโมเดลนี้เขาได้พัฒนาต่อมาจากความสัมพันธ์ของผู้ตามในรูปแบบตารางของ Kelly โดย Roger Adair จะใช้การจำแนกหรือเกณฑ์วัดจากความพอใจความเต็มใจเป็นหลัก ดังนี้คือ

ภาพที่ 1 โมเดลผู้ตาม 4 มิติ (Roger Adair, 2008 : 137-153)

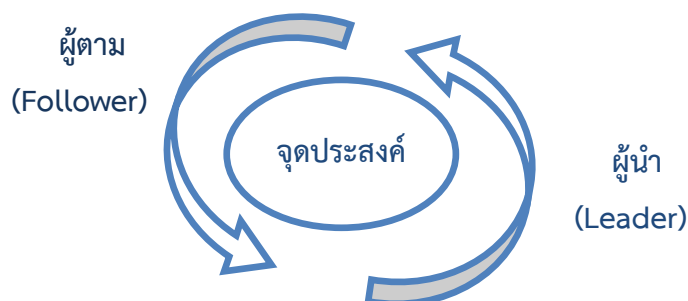
1. แบบเป็นสาวก(Disciple) กลุ่มนี้จะมีความพอใจอย่างมากและทำตามมติที่ชุมนุมทุกอย่างที่แกนนำสั่ง กลุ่มนี้จะมีศรัทธามาก เปลี่ยนใจยาก สนับสนุนทุกอย่างเพื่อบรรลุเป้าหมาย มีความพึงพอใจต่อการชุมนุมสูงและมีประสิทธิภาพในการทำงาน ดังนั้น คนกลุ่มนี้จะสนับสนุนทุกทาง เช่น มาเดินทุกวันและตลอดเส้นทาง บริจาคข้าวน้ำทุกวันโดยไม่เหน็ดเหนื่อยและกลุ่มนี้ถึงแม้จะไม่มีการชุมนุมแล้วในปัจจุบันก็ยังติดตามข่าวสารติดตามแกนนำเสมอไม่ได้ห่างหายไปไหน

2. แบบเป็นผู้ปฏิบัติการหรือผู้ลงมือ(Doer) กลุ่มนี้จะมีแรงจูงใจและตื่นตัวที่ได้ทำตามแกนนำหรือมติในที่ชุมนุม ถือว่าเป็นกำลังหลักในที่ชุมนุมคนกลุ่มนี้ ก็คือกลุ่มอาสาทำหน้าที่ต่างๆในการชุมนุมดังที่กล่าวไปแล้วนั่นเอง

3. แบบมีผลประโยชน์หรือมีความเป็นอิสระ(Disengaged) กลุ่มนี้จะทำตามข้อตกลงในที่ชุมนุมตามสมควร หรือทำเมื่อเห็นว่าจะได้รับผลประโยชน์ หรือทำเพียงขั้นต่ำ หรืออาจกล่าวได้ว่า มีความมุ่งมั่นในการต่อสู้ระดับต่ำ

4. แบบไทยเฉยหรือไม่ได้มีส่วนร่วม(Disgruntled) กลุ่มนี้จะไม่มีความพอใจในการเข้าร่วมชุมนุมเพียงน้อยนิด ระดับความสนใจต่ำ หรือไม่ได้สนใจเนื้อหาการชุมนุมหรือไม่ได้สนใจประสิทธิผลเสมือนมีส่วนร่วมแต่โดดเดี่ยวตัวเองหรือในบางความหมายคนกลุ่มนี้คือกลุ่มที่อาจสร้างปัญหาให้แกนนำ ซึ่งบางครั้งอาจมีได้สังเกตเห็นสัญญาณในช่วงต้นที่คนกลุ่มนี้อาจมีปฏิกิริยาในทางลบก็เป็นได้

ทั้งนี้ตัวแปรที่สำคัญในการศึกษาภาวะผู้ตาม ประกอบด้วย 1)ลักษณะผู้ตาม(Followership Characteristics) ประกอบด้วย พลังของผู้ตาม และแรงจูงใจ ซึ่ง พลังของผู้ตาม ก็คือ ทักษะการสื่อสารและเป้าหมายการสนับสนุนผู้นำ แรงจูงใจ ก็คือ การทำหน้าที่อย่างเต็มประสิทธิภาพหน้าที่อย่างมีสติและการวางแผนการเริ่มต้นที่ดีและทำให้แกนนำสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2)ลักษณะผู้นำ(Leader Characteristics) ประกอบด้วย พลังผู้นำและการรับรู้ของผู้นำ พลังของผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้นำที่จะแสดงความสามารถในการนำออกมาและการเพิ่มขีดความสามารถจากศักยภาพของตัวผู้นำเอง 3)พฤติกรรมผู้ตาม(Followership Behaviors)ประกอบด้วย พฤติกรรมผู้ตามทำงานเชิงรุก คือ การริเริ่มสร้างสรรค์ การเชื่อฟังคำสั่ง ให้เหตุผลเห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย การให้คำแนะนำ การสนับสนุนข้อมูล และการรับรู้ของผู้ตาม คือ ศิลปะการเป็นผู้ตาม เอกลักษณ์ผู้ตาม คำติชม การปรึกษาหารือ การพัฒนาตนเองในการทำงานและการสนับสนุนผู้นำ 4)ผลลัพธ์ผู้ตาม(Followership Outcomes) ประกอบด้วย ความมีศักยภาพสูง สนับสนุนผู้นำทำงานได้ดียิ่งขึ้น องค์กรก้าวหน้า การวางใจจากผู้นำ มีแรงจูงใจทำงาน จรรยาบรรณ/จริยธรรมที่สูงขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กร และภารกิจบรรลุผล (Uhl-Bien. Mary, 2013 : 3-5) อย่างไรก็ตามทั้งผู้นำและผู้ตาม จำเป็นที่ต้องทำงานสอดคล้องประสานกันตลอดเวลาดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ลักษณะของผู้นำและผู้ตาม

แนวคิดนี้อธิบายได้ทั้งในแง่องค์กรในหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งและในแง่แบบเวทีการชุมนุมที่ประกอบด้วยมวลชนจำนวนมาก ทั้งนี้การสอดประสานกันนี้ผู้ตามจะทำตามก็ต่อเมื่อเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ตรงกันและเห็นไปในทางเดียวกัน ทั้งนี้ ภัยแล้งสู่ความเป็นแกนนำที่มีประสิทธิภาพก็คือการมีประสิทธิภาพของผู้ตาม หรือเรียกได้ว่า “การสนับสนุนอย่างแรง” หรือการยืนหยัดเพื่อต่อสู้ร่วมกับแกนนำและเดินไปด้วยกัน

5.2 ภาวะผู้ตามกับการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้น ในการเคลื่อนไหวเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งประกอบไปด้วยบุคคลหลากหลาย หลากหน้าที่ หลากบทบาท เป็นการกระทำร่วมของผู้คน โดยที่การกระทำร่วมนั้นต้องการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้ปัจเจกบุคคลเหล่านี้แต่ละคนมีมันสมองมีความสามารถ มีศักยภาพ มีความรู้ มีแรงงาน มีความเสียสละ ขึ้นอยู่กับว่าปัจเจกบุคคลเหล่านั้นจะดึงคุณสมบัติของตนเองหรือเรียกได้ว่าเป็นทุนเดิมของตนเองที่อยู่ในตัวของตนเอง หรือที่ตนมีออกมาใช้เมื่อไหร่และอย่างไร ทั้งนี้การกระทำของปัจเจกบุคคลนั้นอาจจะมาจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ หรือชุดประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่ผ่านโลก ผ่านการทำงาน ผ่านสังคม ผ่านประสบการณ์มาอย่างโชกโชน ซึ่งบุคคลเหล่านี้อาจจะมาจากนักกิจกรรมหรือบุคคลทั่วไปก็ได้ที่ล้วนมีรากฐานมาจากแนวความคิด อุดมการณ์ในการเป็นการเมืองภาคประชาชน แต่ทำหน้าที่ต่างกัน การรวมตัวกันเรียกร้องหรือต่อต้านอำนาจรัฐบนพื้นฐานผลประโยชน์ร่วมของประชาชนและประเทศชาติเป็นหลัก แม้บางกลุ่มหรือบางช่วงเวลาก็จะมีข้อเรียกร้องที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ในขณะนั้น ทั้งนี้ การชุมนุมหรือการรวมตัวกันของทุกกลุ่มจึงต้องมีฐานมวลชนที่ตื่นรู้ การลุกขึ้นสู้ มวลชนจึงเป็นฐานสำคัญในทุกการชุมนุมและการเรียกร้องตลอดมา โดยมวลชนมีพฤติกรรมการรวมหมู่แบบ ลักษณะจิตใจแบบรวมหมู่ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับ “มวลชน” ที่มาจากพฤติกรรมรวมหมู่ และมวลชนนี้มาจากความคิดที่ถูกกลั่นกรองความเป็นธรรมหรือความเดือดร้อนของผู้คน มวลชนที่เข้าร่วมการต่อสู้จึงเป็นการ

ปลดปล่อยทางการรับรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก เป็นการปลดปล่อยความรู้สึกอัดอั้น ไม่เป็นธรรมและส่งผลไปจนถึงการเข้าใจปัญหาสังคม จนเกิดการรวมตัวเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการปฏิบัติไปจนถึงระดับนโยบายซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในที่สุด ดังนั้น จึงเกิดเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ภายใต้พฤติกรรมการรวมหมู่แบบใหม่คือ ไม่ยึดติดแกนนำ และเป็นการตามแบบอยู่เบื้องหลัง ทั้งนี้ มวลชนมีลักษณะของผู้ตาม 6 ประการ คือ 1) ความกล้าหาญที่จะรับผิชอบ 2) ความกล้าหาญในการรับใช้ 3) ความกล้าที่จะท้าทาย 4) ความกล้าที่จะมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง 5) ความกล้าที่จะยืนมั่นในคุณธรรม 6) ความกล้าหาญที่จะก้าวข้ามลำดับชั้น แต่ในปัจจุบันด้วยการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ได้จบลงไปแล้วกว่า 5 ปี ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มคนที่เคยร่วมชุมนุมยังอยู่และยังมีการติดต่อประสานงานและสื่อสารข้อมูลต่างๆถึงกันอย่างเหนียวแน่น ดังนั้น รูปแบบการชุมนุมจึงเปลี่ยนไปมิใช่การเดินขบวนลงบนถนนเหมือนเช่นที่ผ่านมา หากแต่เป็นการสื่อสารกันผ่านช่องทาง Social Media เช่น Line, Facebook, Instagram ช่องทางการสื่อสารเหล่านี้มีทั้งกลุ่มปิดเฉพาะและกลุ่มสาธารณะที่มวลชนดังกล่าวยังมีการสื่อสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเสมอ ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการตามแบบไทยที่พิจารณาได้จากการโต้ตอบและการกระทำ คือ ประการแรก ผู้ตามอาจมีบทบาทและทำหน้าที่เป็นอิสระจากแกนนำ ประการที่สอง ผู้ตามทำหน้าที่หนุนเสริมและสนับสนุนแกนนำ ประการสุดท้าย ผู้ตามสามารถใช้มุมมองต่างๆของตนที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงได้จากการเข้าร่วมชุมนุมและพลังของการรวมกลุ่ม ที่สามารถก่อรูปเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้ดีกว่าการคิดหรือทำอยู่เพียงคนเดียว ในบางสถานการณ์ก็ต้องอาศัยพลังการผลักดันของแกนนำที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ อนึ่ง ภัยแฝงสู่ความเป็นแกนนำที่มีประสิทธิภาพก็คือการมีประสิทธิภาพสูงของผู้ตาม หรือเรียกได้ว่า “การสนับสนุนอย่างแรง” หรือการยืนหยัดเพื่อต่อสู้ร่วมกับแกนนำและเดินไปด้วยกัน กล่าวโดยสรุป จากตัวแปรในการพิจารณาภาวะผู้ตามไปจนถึงผลลัพธ์ของผู้ตาม(Followership Outcomes) ที่ทำงานสอดคล้องประสานกันจนทำให้เกิดความมีศักยภาพสูง สนับสนุนผู้นำทำงานได้ดียิ่งขึ้น องค์การก้าวหน้า การวางใจจากผู้นำ มีแรงจูงใจทำงาน จรรยาบรรณ/จริยธรรมที่สูงขึ้นเกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กร และการกิจบรรลุผลดังกล่าวเป็นการอธิบายประเภทผู้ตามตามแบบ 4-D Model นั้น เน้นความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมชุมนุมเป็นหลัก ดังนั้น ผู้ตามจะกระทำหรือทำตามเงื่อนไขข้อเสนอต่างๆ ที่แกนนำได้นำเสนอบนเวทีหรือสนับสนุนแกนนำทุกวิถีทางในที่สุด

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

6.1 จากผลการวิจัย ผู้ตามมักเผยตัวขึ้นมาจากนักกิจกรรมหรือบุคคลทั่วไปก็ได้ที่ล้วนมีรากฐานมาจากแนวความคิด อุุดมการณ์ในการเป็นการเมืองภาคประชาชนและในการรวมตัวกันจะต้องมีฐานมวลชนที่ตื่นรู้ การลุกขึ้นสู้ มวลชนจึงเป็นฐานสำคัญในทุกการชุมนุมและการเรียกร้องตลอดมา

โดยมวลชนมีพฤติกรรมการรวมหมู่แบบ ลักษณะจิตใจแบบรวมหมู่ ที่เป็นเช่นนี้เพราะมวลชนหรือตาม มีแนวคิดอุดมการณ์ประชาธิปไตยทางตรง(Direct Democracy) ซึ่งถือเป็นการพัฒนาประชาธิปไตย ไปอีกขั้นจากประชาธิปไตยแบบตัวแทน(Representative Democracy) และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participate Democracy) ซึ่งมีการแสดงออกมาทางการเมืองในลักษณะประชาธิปไตยทางตรง นั้นคือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเข้มข้นทางการเมืองโดยตรงของประชาชนโดยไม่จำเป็นต้อง ผ่านตัวแทน ในความหมายนี้ ประชาธิปไตยทางตรง คือ การแสดงเจตจำนงค์ทางการเมืองเพื่อจัดการ ชีวิตและชะตากรรมตัวเองและลดระดับการตัดสินใจและการปกครองโดยผู้แทนลง-ความสำเร็จของ แนวคิดประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) กลุ่มคนที่เป็นตัวชี้ขาดชัยชนะของแนวคิด ประชาธิปไตยทางตรง คือ กลุ่มคนที่มีความตื่นตัวทางการเมืองอย่างต่อเนื่องไม่จำเป็นต้องสังกัดชนชั้น ไตชนชั้นหนึ่งเป็นการเฉพาะสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุริยะใส กตะศิลา (2562 : 210-215) ได้ศึกษา ภาวะผู้ตาม : กรณีศึกษาจากปรากฏการณ์มวลมหาประชาชนที่ศึกษาบทบาทผู้ตามอาจจะเป็น นวัตกรรมใหม่ที่จะทำให้เริ่มมีความตระหนักว่าผู้นำอาจจะถูกแทนที่ได้เสมอด้วยการพัฒนาแบบ “Follower Outcomes” ที่ไม่ใช่แค่การพัฒนาความทักษะความเป็นผู้นำเท่านั้น ในด้านการเปลี่ยนแปลง ทางทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ เริ่มมีการศึกษาบทบาทผู้ตามมากขึ้น เพื่อนำมาใช้ในการอธิบายความเป็น ผู้นำและมันยังเป็นการพัฒนาทฤษฎีผู้นำไปพร้อมกันด้วย การศึกษาเรื่องผู้ตามจึงเป็นเรื่องที่ท้าทายต่อ การวิจัยทางสังคมศาสตร์ในยุคใหม่นี้ โดยเฉพาะการศึกษาเรื่อง “ผู้ตาม” หรือ “มวลชน” ที่เข้าร่วม การเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองนั้น ล้วนมีพัฒนาการและมีการสรุปบทเรียนมากขึ้น และมวลชน หลายคนได้ผ่านการเข้าร่วมเคลื่อนไหวมาหลายครั้ง กล่าวเฉพาะมวลชนของการเคลื่อนไหว กปปส. หรือที่ถูกเรียกว่า “มวลมหาประชาชน” ก็มีจำนวนมากที่เคยร่วมต่อสู้เคลื่อนไหวกับพันธมิตร ประชาชนเพื่อประชาธิปไตยมาก่อน ทำให้มวลชนเหล่านี้เข้าใจการเมืองและการเคลื่อนไหว มวลชน เหล่านี้ได้เริ่มก่อรูปทางความคิดและเข้าร่วมเคลื่อนไหวอย่างมีเจตจำนงและแรงปรารถนาทาง การเมืองมากขึ้น มันจึงไม่ใช่เพียงการขึ้นชักจูงจากแกนนำฝ่ายเดียวเหมือนการเคลื่อนไหวในอดีตอีก ต่อไปและนั่นคือการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ การผลักดันอุดมการณ์ทางการเมืองของการ เคลื่อนไหวของมวลมหาประชาชน ภายใต้การเติบโตอย่างมีวุฒิภาวะผู้ตาม หรือ “ภาวะผู้ตาม” จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่ควรพิจารณาศึกษาต่อยอดว่า สุดท้ายแล้วเราควรออกแบบหรือจัดการ โครงสร้างทางสังคมการเมืองอย่างไรเพื่อทำให้เกิดดุลยภาพและสอดคล้องกับ “สำนักพลเมือง” ที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาไปไม่รู้จบ

6.2 ลักษณะการตามแบบไทย ผู้วิจัยเห็นว่าลักษณะการตามแบบไทยนั้น เป็นภาวะการณ์ ตามแบบอยู่เบื้องหลังและมีความคิดเป็นของตนเองและมีได้เชื่อแกนนำทุกอย่าง และจากการ วิเคราะห์ตัวแปรในการพิจารณาภาวะผู้ตามไปจนถึงผลลัพธ์ของผู้ตาม(Followership Outcomes) ที่ทำงานสอดคล้องประสานกัน จนทำให้เกิดความมีศักยภาพสูง สนับสนุนผู้นำทำงานได้ดียิ่งขึ้น องค์กร

ก้าวหน้า การวางใจจากผู้นำ มีแรงจูงใจทำงาน จรรยาบรรณ/จริยธรรมที่สูงขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กรและการกิจบรรลุผลดังกล่าว เป็น การอธิบายประเภทผู้ติดตามแบบ 4-D Model นั้น เน้นความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมชุมนุมเป็นหลัก ดังนั้น ผู้ตามจะกระทำหรือทำตามเงื่อนไขข้อเสนอต่างๆที่แกนนำได้นำเสนอบนเวทีหรือสนับสนุนแกนนำทุกวิถีทาง เช่น การร่วมเดินขบวนตลอดเส้นทาง เป็นต้น บทบาทของผู้ตามนี้สามารถพิจารณาได้จากการโต้ตอบและการกระทำ สามารถวิเคราะห์ได้ 3 ประการคือ ประการแรก ผู้ตามอาจมีบทบาทและทำหน้าที่เป็นอิสระจากแกนนำ คือ มิได้เชื่อแกนนำทุกอย่าง แต่ผู้ตามมีความรู้เดิมที่สามารถนำมาพิจารณาและความพึงพอใจและทำตามมติในที่ชุมนุมในที่สุดเพื่อบรรลุเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงประเทศ ประการที่สอง ผู้ตามทำหน้าที่หนุนเสริมและสนับสนุนแกนนำ ทั้งที่มีความจำเป็นเพียงเล็กน้อยสำหรับการทำตามหรือเดินไปด้วยกันกับแกนนำทั้งนี้เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการในการปกป้องผลประโยชน์ของประเทศและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ประการสุดท้าย ผู้ตามสามารถใช้มุมมองต่างๆของตนที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงได้จากการเข้าร่วมชุมนุมและพลังของการรวมกลุ่ม ที่สามารถก่อรูปเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้ดีกว่าการคิดหรือทำอยู่เพียงคนเดียว ในบางสถานการณ์ก็ต้องอาศัยพลังการผลักดันของแกนนำที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 องค์กรการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมที่ประกอบไปด้วยแกนนำและมวลชนนั้น เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆตามเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ดังนั้น หากต้องการให้องค์กรภาคประชาสังคมมีความยั่งยืนและมีน้ำหนักต่อข้อเรียกร้องต่างๆ ภาครัฐควรมีนโยบายการขึ้นทะเบียนหรือทำการจดทะเบียนองค์กรเคลื่อนไหวต่างๆ ให้มีแบบแผนและสามารถเคลื่อนไหวได้โดยไม่ขัดต่อกฎหมายได้มากขึ้น

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.2.1 มวลชนหรือผู้ตามเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเคลื่อนไหวเรียกร้องต่อความเป็นธรรมต่อภาครัฐ การเคลื่อนไหวจะประสบความสำเร็จนั้นมวลชนต้องมีการกำหนดประเด็นที่ชัดเจนและไม่ขัดต่อกฎหมาย ดังนั้น การเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมต่างๆควรศึกษาข้อกฎหมายให้ชัดเจนก่อนการเคลื่อนไหวจะได้ถูกดำเนินคดีฟ้องร้องต่างๆที่ผ่านมา

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.3.1 งานวิจัยชิ้นนี้ยังสามารถนำมาพัฒนาได้ในประเด็นที่ยังมิได้ศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอในสองประเด็น คือ 1) บทบาทของผู้ประสานงาน(Coordinators) ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการประสานทั้งองค์การพหุในการชุมนุมให้สามารถเดินไปได้หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นบทบาทของ

ล็อบบี้ยิสต์(Lobbyist) ก็อาจเป็นไปได้ที่ต้งมีการศึกษาในครั้งต่อไป 2)การศึกษาอำนาจนำของผู้ตามในประเทศไทยหรือต่างประเทศเป็นอย่างไรและมีบทบาทอย่างไร ซึ่งการศึกษาทั้งสองประเด็นนี้อาจเป็นการพัฒนาเป็นทฤษฎีผู้ตามได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

8. เอกสารอ้างอิง

- ยุรัชฎ์ชาติสุทธชัย. ผู้ให้สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2562. ณ มหาวิทยาลัยรังสิต 52/247 ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี
- สุริยะใส กตะศิลา. (2558). **อุดมการณ์ทางการเมืองของมวลมหาประชาชนในวิกฤติประชาธิปไตย**. ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง. วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สุริยะใส กตะศิลา. (2562). ภาวะผู้ตาม : กรณีศึกษาจากปรากฏการณ์มวลมหาประชาชน. **วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต**. 15(1). 210-215.
- อุเชนทร์ เชียงแสน.(2561). **การเมืองภาคประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- Bourdieu, Pierre. (1986). **The Forms of Capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education**. New York : Greenwood.
- Kelly, Robert E. (1992). **Power of Followership**. Harvard Business Review : The Hardcover.
- McAdams, D. P. (1982). Experiences of intimacy and power: Relationships between social motives and autobiographical memory. **Journal of Personality and Assessment**. 42(2). 292–302.
- McCarthy, John D. and Zald, Mayer. (1977). Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. **American Journal of Sociology**. 82(6). 122-124.
- Olson, Mancur .(1965). **The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups**. New York : Harvard University Press.
- Rangsit University Library. (2019). **One Search Online**. Retrieved 15 January 2020. From <http://library.rsu.ac.th/index1.html>
- Roger, Adair. (2008). **Developing great leader, one follower at a time**. New York : San Francisco, CA.
- Uhl-Bien.Mary. (2013). **Follower theory: A review and research agenda**. The **Leadership Quarterly**. Retrieved 15 February 2020. From www.elsevier.com

9. คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีและตรงตามวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยต้องการ ขอขอบคุณ คุณพ่อคำไพ กำแพงเพชร ที่ได้ให้กำลังใจมาโดยตลอด ขอขอบคุณ ดร.สุริยะใส กตะศิลา คณบดี วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา ที่ได้ให้ข้อมูลเรื่องการชุมนุมในแง่มุมที่ผู้วิจัยยังไม่ทราบมาก่อนและมีประโยชน์อย่างมากในการนำมาใช้ในการวิเคราะห์การศึกษาครั้งนี้ ขอขอบคุณ ดร.ศรัณย์ ธิติลักษณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้แนะนำแนวทางการวิเคราะห์และสรุปผล ขอขอบคุณมวชน กปปส.ทุกท่านทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏชื่อที่ได้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลการมาชุมนุม และสุดท้ายขอขอบคุณนักเคลื่อนไหว นักกิจกรรมภาคประชาสังคมทุกท่านที่ได้สะท้อนแนวคิดผ่านทางการกระทำออกมาให้ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์และศึกษาในครั้งนี้ งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อผิดพลาดประการใดผู้วิจัยขออภัยมา ณ ที่นี้